

Іваничук Роман Іванович

Життя та творчість

Роман Іванович Іваничук народився 27 травня 1929 р. у с. Трач, тепер Косівського району Івано-Франківської області. У 1954р. у студентському альманасі Львівського університету, де він навчався, опублікував першу новелу "Скиба землі", яку схвально зустріла критика.

У 1957 р. Іваничук закінчив філологічний факультет Львівського державного університету, працював викладачем мови й літератури. Протягом 1963—1990 рр. письменник працював у редакції журналу "Жовтень". З 1990 р. завідував відділом прози журналу "Дзвін". Цього ж року був обраний народним депутатом УРСР.

Р. Іваничук є автором збірок новел "Прут несе кригу" (1958), "Не рубайте ясенів", "Під склепінням храму" (обидві—1961), "Тополина заметіль" (1965), "Дім на горі" (1969), "Сиві ночі" (1975), трилогії "Край битого шляху" (1964), повістей "Місто" (1977) і "Сьоме небо" (1985). Наприкінці 60-х рр. письменник звернувся до історичної прози, яка швидко принесла йому заслужене визнання: роман "Мальви" (1968), "Черлене вино" (1977), "Манускрипт з вулиці Руської" (1979), "Вода з каменю" (1982), "Четвертий вимір" (1984), "Шрами на скалі" (1987).

За роман "Манускрипт з вулиці Руської" Р. Іваничук у 1979 р. отримав премію ім. А. В. Головка; у 1985р. за романи "Вода з каменю" та "Четвертий вимір" — Державну премію УРСР ім. Т. Т. Шевченка. У 90-х рр. письменник збагатив українську літературу новими творами: "Бо війна — війною..." (1991), "Орда" (1992), "Ренегат" та "Євангеліє від Томи", написав автобіографічний твір "Благослови, душе моя, Господа..." (1993), в якому розповів про своє життя.

Як літератор Роман Іваничук виховувався на традиціях новелістики В. Стефаника, яким захоплювався батько письменника, сільський учитель і перший його літературний наставник. Впливало також те, що народився Р. Іваничук недалеко від Стефаникового села, теж на Покутті, що на Коломийщині, і вчився у Коломийській гімназії (цей період, як і саму гімназію, він згодом із любов'ю описав в автобіографічному творі "Благослови, душе моя, Господа...").

У 1968р. Роман Іваничук опублікував свій перший історичний роман "Мальви", який приніс письменникові величезний успіх у читачів і шалену партійну, ідеологічну критику, бо в ньому була вперше поставлена проблема збереження національної самосвідомості, яка пізніше, з подачі Ч. Айтматова в його романі "І понад вік триває день" ("Буранний полустанок"), одержала назву манкуртства. Правда, в інтерпретації Іваничука ця проблема скоріше мала назву яничарства, недаремно й первісна назва роману була "Яничари".

Згадаємо, що яничарами в султанській Туреччині називали солдат регулярної піхоти, створеної в XIV ст. з військовополонених, у тому числі з християн, обернених у мусульманство. Історія свідчить, що напади яничар відзначались надзвичайною

жорстокістю. Часто після проходження яничарського війська від селищ залишалися лише грудки попелу. Причини такої жорстокості психологи пояснюють тим, що захоплені в дитячому віці й виховані без батьківського тепла, зате в ширій подяці Османській імперії слов'янські хлопчики в кожному поході демонстрували свою відданість сулейману. Вони не могли мати жалості, бо з дитинства їм прищеплювали думку про те, що їхні родові корені — то найбільші вороги, яких неодмінно слід позбутись. Ось, як про це говорить Р. Іваничук устами героя роману — яничара — Аліма, коли тому здалося, що чаушлар (наглядач за поведінкою яничарів у бою) спостерігав у битві за його діями: "...так, чаушлар не зводить саме з нього погляду. І тільки з нього. А в тому погляді — старе недовір'я, а той погляд мовчки вимовляє найогидніше слово: "Козак, козак, козак!" Алім відчув тепер гостріше, ніж будь-коли, як він ненавидить те плем'я, яке його породило!... Це слово іноді доводило юнака до сказу, він не раз вихоплював ятаган із піхви, щоб... Та не було під руками того козацького племені, яке хотілося вирубати дощенту."

Дія в романі "Мальви" відбувається у середині XVII ст. — напередодні та під час національно-визвольної війни під проводом Богдана Хмельницького. Це історія життя полонянки з України Марії, її поневіряння на чужині з дочкою Соломією, яку вона вже тут, у Криму, назвала Мальвою, сподіваючись, що виживе дочка, як вижили занесені вітрами з українських степів квіти. Попутно Марія мріє знайти свого сина, який ще в Україні малим хлопцем був викрадений циганами, як і багато інших слов'ян, з метою продажу на невільничих ринках Туреччини або Кримського ханства. Але, розшукуючи колись втраченого сина, Марія втрачає на чужині й дочку, бо вона, закохавшись, стає дружиною Кримського хана Іслам-Прея. Всі ці події змальовані в той час, коли Україна протистояла двом державам-загарбникам: Османській імперії та Кримському ханству, що воюють проти України силами її дітей. Якщо уважніше придивитись до образу Марії, то можна відзначити, що вона є уособленням самої України, яка оплакує страшну долю своїх дітей. Автор вибирає ім'я Марія не випадково, адже воно має нагадати про страждання Божої Матері, яка також пережила трагедію втрати дитини. (Цікаво, щодо змалювання України в образі матері на ім'я Марія звертались багато українських поетів та письменників: Т. Шевченко "Марія", М. Хвильовий "Я (Романтика)", Улас Самчук "Марія", І. Драч "Чорнобильська мадонна" та багато інших. Тому використання цього імені в творі є доволі символічним.) Завершується роман епізодом, як Марія намагається повернутись на рідну землю: "Пустіть мене, яничари, пустіть свою матір за мур Пере-копський, в мене грамота від хана. Заробляла ж її тяжко, усе спрдала для неї: Бога свого, дітей своїх і здоров'я. Мушу вмерти на тій землі, де коноплі по стелю, а льон по коліна, де мальви вище соняхів ростуть — білі, голубі й червоні..."

Спочатку Р. Іваничук назвав свій роман "Яничари", але така назва могла викликати підозру цензури, бо натякала на національний аспект, тому з "маскувальною" метою автор замінив її на "Мальви". Як тільки роман було надруковано, ще не встигли з'явитися рецензії, як усна й письмова партійна критика за спец-завданням "згори"

проголосила "Мальви" ідеологічно шкідливим "історичним романом без історії". Що ж так налякало в романі партійних працівників? На той час страшним та небезпечним було саме звернення до національної історії, утвердження ідеї любові до рідної землі і народу як виміру соціальної та моральної вартості людини, бо це могло спровокувати в українців бажання відтворити могутню колись Українську державу.

У цьому ж 1961р. Р. Іваничуком був написаний ще один роман "Журавлиний крик". Але після скандалу з появою "Мальв" годі було навіть думати про можливість його опублікування, тому твір дійшов до читачів через двадцять років. Роман розповідає про життя різних верств Російської імперії другої половини XVIII ст., останні роки існування Запорізької Січі, змальовує образ її кошового Петра Калнишевського, показує історичні шляхи України. У творі зображено багато реальних осіб: Г. Потьомкін, Г. Сковорода, родина Капністів, О. Радищев, А. Головатий, К. Розумовський, Л. Бетховен та інші. Одну з провідних думок твору розкривають такі рядки роману: "Чим житиме народ, коли в нього не стане зброї, а до мислі не привчили? Загине він,— каже Сковорода. — А щоб цього не трапилось, учитися треба: кожен мить, кожен день розум свій будити,— він же безмежний. А коли народ матиме його хоча б у головах окремих людей, то уподібниться він кременеві, в якому затаївся вогонь".

У романі "Манускрипт з вулиці Руської" показано зародження ідеї визвольної війни, майбутньої Хмельниччини, у Львові кінця XVI — початку XVII ст., а в творі "Вода з каменю" йдеться про "будителів" національної пам'яті — "Руську трійцю": Маркіяна Шашкевича, Івана Вагилевича, Якова Головацького, які в 30-х рр. XIX ст. уперше в Західній Україні стали писати літературні твори народною мовою.

Тема суду історії, нащадків і власної совісті над людиною, її життям і вчинками, сповіді, звіту "історичної" людини перед народом, прийдешнім, є провідною і для роману "Шрами на скалі" (1986). У романі поєднано три часові плани: епоха І. Франка, часи Д. Галицького і сучасність. Остання доба пов'язана з особою автора, який, приїхавши в Урич, колишню твердиню Галицько-Волинської землі, де любив бувати Франко, шукає слідів напису на честь Франкового ювілею і розповідає про геніального поета.

Заглиблення в історичне минуле свого народу, спільні події й герої, символічні образи, провідні ідеї, передовсім, найголовніша — ідея любові до рідної землі й народу як смислу існування людини об'єднують усі романи Р. Іваничука в один цикл, в один великий роман про рідну історію. Людина в його творах духовно пов'язана з тим часом, в якому вона живе, пронизана його плином, і він зумовлює її поведінку і її мету. Саме через випробування в досягненні цієї мети людина й розкривається в творах Романа Іваничука.

У цілому історичній прозі письменника притаманні гостросю-жетність, оригінальність стильових прийомів, поєднання елементів художньої фантастики, коріння якої слід шукати в національному фольклорі, з правдивістю та історичною достовірністю. Окремі романи й повісті Романа Іваничука перекладено російською, білоруською, литовською, грузинською, вірменською, таджикською, болгарською,

польською, чеською, словацькою, угорською, румунською, німецькою, французькою, англійською мовами, що, безперечно, свідчить про надзвичайну цікавість і важливість його творів.

ОСНОВНІ ТВОРИ:

Повісті "Місто", "Сьоме небо", романи "Мальви", "Черле-не вино", "Манускрипт з вулиці Руської", "Вода з каменю", "Четвертий вимір", "Шрами на скалі", "Бо війна — війною...", "Орда", "Ренегат", "Євангеліє від Томи", автобіографічний твір "Благослови, душе моя, Господа...".

ДОДАТКОВА ЛІТЕРАТУРА:

1. Дончик В. Зупинені миті. — К-, 1989.
2. Слабошпицький М. Роман Іваничук. Літературно — критичний нарис. — К., 1989.
3. Андрусів С. Роман Іваничук // історія української літератури ХХ століття. У 2 кн. / За ред. В.Г. Дончика. — К., 1998. — Кн. 2.
4. Федорів Р. Магія старого пергаменту // Федорів Р. Танець Чугайстра. — Львів, 1984.
5. Жулинський М. Які ж виміри людської пам'яті? // Жулинський М. Наближення. — К-, 1986.
6. Дончик В. Переконання романіста // Дончик В. Зупинені миті. — К., 1989.
7. Іваничук Р. "Благослови, душе моя, Господа..." — Львів, 1993.